

İncirli Köyü – I Mozaikleri

The Mosaics at İncirli Village – I

Ömer ÇELİK*

(Received 4 December 2012; accepted after revision 25 February 2013)

Özet

Bu makale, 1996 yılında Hatay Müze Müdürlüğü tarafından Hatay ili, Kırıkhan ilçesi, İncirlik köyünde keşfedilen mozaikleri konu almaktadır. Köy içerisinde iki farklı alanda kazılar yapılmıştır. İki odadan oluşan dikdörtgen formlu bir mekân içerisinde taban mozaikleri keşfedilmiştir. Kazısı yapılan bu iki oda arkeologlar tarafından “A Odası” ve “B Odası” olarak adlandırılmıştır. “A Odası”nda 3 figürlü, 2 geometrik panel, “B Odası”nda ise 2 figürlü mozaik panel bulunmaktadır. Figürlü zeminde dini konular ve cennet tasvirleri betimlenmiştir. Söz konusu mozaikler M.S. 5. - 6. Yüzyıllara tarihlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hatay, İncirli, mozaik, kilise, şapel, bazilika.

Abstract

This paper focuses on the mosaics which were discovered by the directorate of Hatay Museum in İncirlik village of Kırıkhan district of Hatay province in 1996. Two different fields were excavated in the village. The floor mosaics were unearthed in a rectangular shaped building which consists of two rooms. The rooms were called “Room A” and “Room B” by the excavators. There are 3 figured and 2 geometric panels in “Room A” and 2 figured mosaic panels in “Room B”. It was depicted on the figured floors religious themes and paradise images. The mosaics are dated in the 5th and 6th century A.D.

Keywords: Hatay, İncirli, mosaic, church, chapel, basilica.

Ortaya çıkarılan mozaik Hatay İli, Kırıkhan İlçesi, İncirli Köyünde Hatay Müze Müdürlüğü tarafından 08.04.1996 tarihinde tespit edilmiştir. İncirli Köyü, Kurt Dağlarının eteklerinde kurulmuş, Amık Ovasına hakim, Suriye sınırına yakın bir noktadadır (Resim 1).

2007 yılında Müze Müdürlüğü adına 1 aylık kurtarma kazısı yapılarak mozaik açığa çıkarılmıştır. İki odadan oluşan mekan tespit edilmiştir. Ortaya çıkarılan iki odanın da zemini mozaik döşelidir.

Yapılan çalışmalarda iki odadan oluşan mimari güneydoğu-kuzeybatı yönünde uzanmıştır. “A” odası 5 x 6,5 m, “B” odası 6,5 x 10 m ölçülerindedir. Mimarının duvarları çift sıra düzensiz taşlarla örülmüş ve iki mekan arasında geçişi sağlayan kireç taşından yapılmış bir basamak yerleştirilmiştir. II. Odanın güneydoğu duvarı tamamen tahrip olmuştur.

“A” ve “B” odalarında bulunana mozaikler beyaz, siyah, kırmızı kahverengi, yeşilimsi oksit sarı, gri, açık-koyu mavi olmak üzere 7 renk tessera ile işlenmiştir. Tesseraların en ve boyları 0,09 metreden 0,16 metreye, yükseklikleri ise 0,06 metreden 0,18 metreye kadar değişmektedir. Mozaikte 22 hayvan figürü, 3 bitki motifine yer verilmiştir. “A” odasındaki mozaik beş panodan oluşmuştur.

I. Pano: 1 x 1,10 m ölçülerindedir. Siyah, beyaz, yeşil, gri, kırmızı kahverengi, sütlü kahve ve yeşilimsi oksit sarı olmak üzere yedi renk tessera kullanılarak yapılmıştır. Panonun ortasında, çevresi siyah tesseralarla sınırlı yeşilimsi oksit sarı renk tesseralarla işlenmiş üçayaklı küçük bir sehpanın üstüne yerleştirilmiş süs havuzu bulunmaktadır. Havuzun çevresi siyah tesseralarla sınırlandırılmış, iç bölüm beyaz, yeşilimsi oksit sarı, sütlü kahve, kırmızı kahverengi ve yeşil renk tesseralarla işlenmiştir. Havuzun çevresinde iki turna figürü bulunmaktadır. Her iki kuş figüründe siyah, beyaz

* Ömer Çelik, Hatay Arkeoloji Müzesi, Antakya/Hatay. E-mail: ocelik70@hotmail.com

Resim 1
İncirli Köyü ve Amik Ovası.

ve yeşil tesseralarla işlenmiştir. Kuşların formu birbirinden farklı olup, sol bölümdeki kuşun vücut yapısı daha zayıf, boyun daha kısa, sağ bölümdeki kuşun vücudu daha dolgun ve boyun bölümü daha uzun şekillendirilmiştir (Resim 2).

II. Pano: 0,34 x 1,32 m ölçülerinde ve üç renk tessera ile işlenmiştir. Dikdörtgen bir çerçeve içerisinde beş adet kare yerleştirilmiş ve bu karelerin köşelerinden çıkan ve biri birini kesen hatlarla pano işlenmiştir (Resim 3).

III. Pano: 0,78 x 1,33 m ölçülerinde, siyah, beyaz, kırmızı kahverengi, yeşilimsi oksit sarı, sütlü kahve, gri olmak üzere altı renk tessera kullanılmıştır. Gövdesi olan, beş yapraklı gül motifinin önünde başı, boyunu, ayakları ve gövdenin çevresi siyah tesseralarla işlenmiş tavus kuşu yer almakta olup kuşun kuyruk ve gövdesi çok renkli işlenmiştir. Tavus kuşunun bir ayağı önde sola doğru hamle yapmıştır. Tavus kuşunun altında küçük bir gül deseni yerleştirilmiştir. Geride ise siyah tesseralarla sınırlanmış bir kuş figürü işlenmiştir. Kuş sola doğru hareket halindedir. Kuşun kuyruk bölümü dikine çizgilerle şekillendirilmiştir (Resim 4).

IV. Pano: 3 x 3,44 m ölçülerindedir. Sekiz hayvan figürü, bir bitki türü işlenmiştir. Saç örgüsü ve ince bir bantla sınırlanmış panonun merkezde bir amfora her iki yöne dağılan asma ve sağda solda iki hayvan figürü bu figürlerin altında iki kuş figürü, üst sol köşede bir kuş, sağ üst köşede iki kuş figürü ve bir kafes motifi yer almaktadır. Panoda da beyaz, siyah, mavi, kırmızı kahverengi, yeşilimsi oksit sarı renk tesseralar kullanılmıştır. Panonun merkezindeki amfora siyah, beyaz, kırmızı kahverengi, gri ve oksit sarı tesseralardan işlenmiştir. Amfora yuvarlak ağızlı, uzun omurgaya doğru genişleyen boyunlu, keskin omurgalı, dibe doğru daralan gövdeli olup kaidelidir. Dudaktan omurgaya doğru iki kulpu bulunmaktadır. Amforanın omurgasında meander, gövde de istiridye motifi işlenmiştir. Asma motifinde, siyah, mavi ve kırmızı kahverengi tessera kullanılmış, sağ bölümdeki gövde ile sol bölümdeki gövde aynı renkle işlenmiş fakat renklerin yerlerini değiştirerek tamamlamıştır. Asma yaprakları basit şekillendirilmiş, üzüm salkımları birbirinden farklı işlenmiş soldaki üzüm salkımının taneleri birbirine

Resim 2
Oda A, I. Pano.

Resim 3
Oda A, II. Pano.

Resim 4
Oda A, III. Pano.

bitişik, iri ve üç renkli, sağdaki üzüm salkımının taneleri ayrık, küçük ve iki renkli işlenmiştir¹. Panonun sol üst köşesinde bulunan kuş figüründe kızıl kahverengi, beyaz, siyah, gri renk tesseralar kullanılmıştır. Kuşun ön ayağında koyu renk tessera işlenmiş çıkıntı bulunmaktadır. Kuşun altında kuzu figürü, siyah, beyaz ve mavi renk tesseralar kullanılarak işlenmiştir. Bir ayağı havada sağa doğru hareket halindedir. Kuzu'nun altında ördek figürü yer almaktadır. Ördekte siyah, beyaz, kızıl kahverengi, yeşilimsi oksit sarı ve gri renk tesseralar kullanılmıştır. Ördek başını yere doğru uzatmış, bir ayağı önde, sola doğru hareket halindedir. Ördeğin önünde bir kuşun sırtının parçası görülmektedir. Panonun sağ üst köşesinde siyah, mavi, kızıl kahverengi, yeşilimsi oksit sarı tesseralarla yapılmış karşılıklı iki kuş figürü ve kapısı açık kuş kafesi bulunmaktadır. Kuşlar durağandır. Kafes yatay ve dikey hatlarla işlenmiştir. Kafes motifinin altında bir kuzu figürü daha bulunmaktadır. Kuzu siyah, gri, yeşilimsi oksit sarı ve beyaz tesseralarla işlenmiştir. Kuzu sola doğru bakmaktadır. Kuzunun altında oturur pozisyonda ördek figürü bulunmaktadır. Siyah, mavi, kızıl kahverengi ve oksit sarı renklerden işlenmiştir (Resim 5). Panonun batı yönündeki duvar bağlantısının sağlandığı beyaz zemine baklava dilimi ve kare formunda geometrik desenler yerleştirilmiştir.

V. Pano: 1,61 x 2,95 m ölçülerinde olan geometrik pano kızıl kahverengi, beyaz, siyah, mavi, yeşilimsi oksit sarı renk tesseralardan işlenmiştir. Pano en dışın-da nişli ve düz siyah çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Birbirlerini kesen çizgiler arasında oluşan boşluklar içerisine yerleştirilmiş kare şeklindeki geometrik desenlerden oluşmuş ve desenlerin ortasına artı şeklinde motifler yerleştirilmiştir. Pano ile duvar bağlantısının arasındaki beyaz zemine baklava dilimi şeklinde geometrik desenler yerleştirilmiştir (Resim 6).

B odasındaki mozaik taban ise iki panodan oluşmaktadır.

I. Pano: 4,48 x 5,31 m ölçülerindedir. Pano geometrik desenle sınırlandırılmıştır. Altı renk tessera kullanılmıştır. Altı hayvan figürü tam olarak görülürken, bir hayvanın ayakları görülmekte olup toplam yedi hayvan figürü kullanılmıştır. Nar ağacı ve gül çeşitleri olarak iki bitki türü bulunmaktadır. Merkezdeki nar ağacı siyah, gri ve beyaz, nar figürleri ise kızıl kahverengi, yeşilimsi oksit sarı renk tesseralarla işlenmiştir. Ağaç gövdesinin sağında yapraklı gül motifi bulunmaktadır. Ağacın sağında dişi geyik resmedilmiştir. Dişi geyik siyah, gri, oksit sarı ve kızıl kahverengi renklerle işlenmiştir. Geyik sola yönelmiştir. Dişi geyiğin bir bölümü tahrip olmuştur. Nar ağacının solundaki erkek geyik siyah, gri, yeşilimsi oksit sarı tesseralarla işlenmiştir. Geyik ağzında yılan tutmuştur. Yılan siyah, yeşilimsi oksit sarı, gri, kızıl kahverengi tesseralarla işlenmiştir. Geyik ve yılan arasında geniş uzun gövdeli gül tomurcuğu ayrıca geyiğin ayaklarının arasında kısa gül motifi işlenmiştir. Erkek geyiğin üst bölümünde yer alan erkek keçi siyah, gri, yeşilimsi oksit sarı ve beyaz renk tesseralarla işlenmiştir. Keçi sağa doğru yönelmiştir. Keçinin boynunda çingirak bulunmaktadır. Erkek keçinin karşısında dişi keçi oluğun düşündüğümüz ayaklarının bir bölümü kalan başka bir hayvan görülmektedir. Erkek keçinin üstünde ördek figürü bulunmaktadır. Hareket halindeki ördek siyah, yeşilimsi oksit sarı, gri, kızıl kahverengi ve beyaz tonlarda tesseralarla işlenmiştir. Ördeğin önünde kuş yuvasında tünenmiş

1 "Ben gerçek asmayım ve Babam bağcıdır. Bende meyve vermeyen her çubuğu kesip atar, meyve veren her çubuğu ise daha çok meyve versin diye budayıp temizler. Size söylediğim sözle şimdiden temizsiniz. Bende kalın, bende sizde kalayım. Çubuk asmada kalmazsa kendiliğinden meyve vermez. Bunun gibi, sizde bende kalmasınız meyve veremezsiniz. Ben asmayım, sizde çubuklarsınız. Bende kalan ve benim kendisinde kaldığım kişi çok meyve verir..." (İncil.Yuhanna 14-15, 1998, 215)

Resim 5
Oda A, IV. Pano.

Resim 6
Oda A, V. Pano.

yavru bir kuşun işlenmiştir. Yuva dikdörtgen formda ve karışık bir şekilde kızıl kahverengi, gri, beyaz renklerle işlenmiştir. Aynı renk tesseralarla kuş figürü de işlenmiştir. Kuş yuvasının içinde ve yavru kuşun önünde çiçek motifi bulunmaktadır. Panonun yüzeyine gül motifleri serpiştirilmiştir. Serpiştirilen küçük güller tomurcuk, yarı açılmış ve tam açılmış olarak üç farklı şekilde işlendiği gibi sap ve yapraklarına göre de üç ayrı şekildedir. I. Panonun batısında beyaz tesseralarla yapılmış boşluktan sonra dikdörtgen ikinci geometrik pano bulunmaktadır. Pano birbirini kesen hatlar arasında oluşan boşluklara yerleştirilen geometrik desenlerden oluşturulmuştur (Resim 7).

Resim 7
Oda B, I. Pano.

I. Pano ile II. Pano arasında 0,26 m genişliğinde beyaz tesseralarla yapılmış bir boş alan bulunmaktadır. II. Panonun büyük bölümü tahrip olmuştur. En dışta 0,50 m kalınlığında kum saati ve küçük karelerden oluşan geometrik desenli bordür, 0,08 m genişliğinde beyaz tesseralardan yapılan boşluktan sonra 0,18 m kalınlığında saç örgüsü biçiminde bordür işlenmiştir. Tahrip olan panonun merkezinde dairesel biçimde kırmızı kahverengi tesseralarla yapılmış dalga motifi içinde üç yavru bir yetişkin kuş figürü bulunmaktadır (Resim 8). Kuş figürleri siyah, beyaz, kırmızı kahverengi, mavi, yeşilimsi oksit sarı renk tesseralardan yapılmıştır. Yavru kuşun biri yetişkin kuşun üzerinde durmaktadır. Tahrip olan ve sola yönelmiş kaz figürü kırmızı kahverengi, siyah, beyaz, mavi, yeşilimsi oksit sarı renklerden işlenmiştir (Resim 9). Ayrıca mozaikte 8 kuş figürünün, 1 kafes motifinin parçaları tespit edilmiştir. II. Panonun yüzeyi gül tomurcukları ile doldurulmuştur.

İncirli Köyü I Mozaiklerinde “A” odasında bulunan IV. Panoda cennet tasviri, III. Panoda yeniden doğuşun temsili konu olarak seçilirken, “B” odasında cennet tasviri yanında I. Panoda² Adem ile Hava’nın ilk günahı işleme sahnesi işlenmiştir.

2 “.....Rab Tanrı doğuda, Aden’ de bir bahçe dikti. Yarattığı Adem’i oraya koydu. Bahçede meyve veren her türlü güzel ağaç yetiştirdi. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyiyle kötüyü bilme ağacı vardı.....Rab Tanrı Aden bahçesine bakması, onu işleme için Adem’i oraya koydu. Ona, ‘Bahçede istediğin ağacın meyvesini yiyebilirsin’ diye buyurdu, ‘Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü ondan yediğin gün ölersün.’”Bu nedenle adam annesini babasını bırakıp karısına bağlanacak. Adem de karısı da çıplaktır, henüz utanç nedir bilmiyorlardı. Rab Tanrı’nın yarattığı yabancı hayvanların en kurnazı yılanı. Yılan kadına, “ Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi?” diye sordu.....Ama Tanrı, ‘Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona

İncirli Köyünde ortaya çıkarılan mozaiklerdeki konular farklı tasarımlarla değişik bölgelerdeki mozaiklerde işlenmiş fakat temalarda bazen benzer bazen farklı hayvan ve bitkiler kullanılmıştır. Tasarımları farklı olsa da konu olarak dini içerik açısından ortak noktada buluşmuşlardır. İncirli Köyü'nde çıkan mozaiklerin konu veya kompozisyon olarak benzerleri Anadolu, Ürdün, Tunus, Makedonya gibi geniş bir coğrafyada görülmektedir.

Madaba'da M.S. VI. yüzyıla tarihlenen Martyr Theodore Şapeli Mozaiklerinde (Piccirillo 1992: 109) anfora çevresinde horozlar İncirli Köyü Mozaikleri I. Pano ile benzer, fakat anforanın gövdesinin istiridye, omurganın meander motifi ile süslenmesi IV. Pano ile benzerlik göstermektedir. Umm al- Rasas'ta (Kastron Mefaa) M.S. VI. yüzyıla tarihlenen Aslan Kilise Mozaiklerinde anfora çevresindeki kuşlar (Piccirillo 1992: 236), Massuh'ta bulunan M.S. V. yüzyıla tarihlenen Kilise Mozaiklerinde anfora çevresindeki horozlar, İncirli I. Pano ile konu açısından benzer fakat tasarım olarak farklıdır.

M.S. 5.-6. yüzyıla tarihlenen Tunus, Sousse'de bulunan Theodoulos Mozaığı (Parrish 1980: 229), İncirli Köyü A odasında bulunan IV. Panodaki konu ile benzerdir. Epire'de bulunan M.S. VI. yüzyıla tarihlenen Buthorthon Bazilika Mozaiklerinde (Sodini 1970: 741), anfora içinden çıkan asama dalları arasında bulunana tavus kuşları, İncirli IV. Pano ile konu olarak benzer olmasına rağmen kullanılan figürler farklıdır. Makedonya Stobi'de M.S. V. Yüzyıla tarihlenen Yaz Sarayı Mozaiklerinde (Wiseman 1984: 289) ve Acrini'de bulunan St. Pelekandis Mozaiklerinde (Sodini 1970: 747) konu olarak İncirli Köyü Mozaikleri IV. Pano ile uyum içerisinde fakat farklı tasarımlardır. Yine Makedonya'da M.S. VI. yüzyıla tarihlenen Hermione Villa Mozaiklerinde anfora içerisinden bitkilerin çıkması ve çevresinde geyikler işlenmiş olup IV. Pano ile benzerdir. Madaba'da M.S. VI. yüzyıla tarihlenen Madaba Mansions Mozaiklerindeki (Piccirillo 1992: 77) anfora içerisinden çıkan bitki ve çevresinde koçlar ile tavuz kuşları, M.S. VI. yüzyıla tarihlenen Nebo Dağındaki (Madaba) Rahip John Şapeli Mozaiklerinde (Piccirillo 1992: 176) anfora içerisinden asma dalları çıkmakta ve çevresinde koçlar ve üstte hayvanların işlenmesi, Esbus'ta (Hesban) bulunan Kuzey Kilise Mozaiklerinde (Piccirillo 1992: 250) anfora içerisinden çıkan asma dalları ve çevresindeki hayvanlar, Xanthos'ta bulunan M.S. V. yüzyıl sonu VI. yüzyıl başına tarihlenen Batı Bazilikası Mozaiklerindeki (Leveque-Raynaud 2006: 34) anfora çevresinde hayvanların işlenmesi, İncirli IV. Pano ile tasarım açısından farklı fakat konu olarak aynıdır.

Aynı konu çerçevesinde işlenen mozaiklerin M.S. V. ve VI. yüzyıl arasında tarihlenmesi, İncirli Köyü I Mozaiklerinin M.S. V.-VI. yüzyıl arasında tarihlenmesine neden olmaktadır. Farklı bölgelerde olmasına rağmen mozaiklerdeki konuların benzer olması ise kaynağını dinden aldığını göstermektedir.

Resim 8
Oda B, II. Pano Detay.

Resim 9
Oda B, II. Pano Detay.

dokunmayın, yoksa ölürsünüz' dedi. Yılan " Kesinlikle ölmezsiniz" dedi. "Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız." Meyveyi koparıp yedi. Yanında ki kocasına verdi, o da yedi Rab Tanrı kadına, "Nedir bu yaptığın ?" diye sordu. Kadın, "Yılan beni aldattı, o yüzden yedim" diye karşılık verdi". (Kutsal Kitap, 2003, 2-4)

Kaynaklar - Bibliography

- İncil 1998 (İstanbul). Orhan Matbaacılık. Ltd. Şti.
- Kutsal Kitap 2003 (İstanbul). Derya Basımevi
- Leveque - Raynaud 2006 M. M. Leveque – M. P. Raynaud, “Corpus of the Mosaics of Xanthos”. M. Şahin (Ed.). III. Türkiye Mozaik Korpusu Mozaik Bildirileri. Bursa. Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Parrish 1980 D. Parrish, The Mosaic of Theodoulos From Sousse (Tunisia). *Antiquités Africaines* 16, 229-239
- Piccirillo (1992) M. Piccirillo, The Mosaics of Jordan. P. M. Bikai – Th. A. Daley (Ed.) Amman: American Center of Oriental Research.
- Sodini 1970 J. P. Sodini; “Mosaiques Paleochretiennes des Greece” *BCH* 94, 699 – 753.
- Tsafir 1989 Y. Tsafir “ Christian Archaeology in Israel in Recent Years”. Publications de l’École française de Rome Actes du XIe congrès international d’archéologie chrétienne. Lyon, Vienne, Grenoble, Genève, Aoste (21-28 septembre 1986), 1737-1770.
- Wiseman 1984 J.R. Wiseman, “The City in Macedonia Secunda”. Publications de l’École française de Rome. Villes et peuplement dans l’Illyricum protobyzantin. Actes du colloque de Rome (12-14 mai 1982), 289-314.